

הזדמנות היסטורית לגיבוש "מזרח תיכון חדש"

written by פרופ' זכי שלום | 29.06.2025

תמונת מצב

ארצות הברית, ישראל והמערכה נגד איראן: בשבוע שעבר נערכה ועידת הפסגה של מדינות נאט"ו בהאג, הולנד. כינוסים קודמים היו רוויי מתיחות בין הנשיא טראמפ לבין מרבית מדינות נאט"ו. כל זאת בעיקר על רקע: א. תביעתו הנחרצת של הנשיא טראמפ שחברות נאט"ו תגדלנה באורח ניכר את היקף השתתפותן בהוצאות הביטחון; ב. התנגדותו של הנשיא טראמפ לעמדה העוינת מאוד של בעלות הברית של ארה"ב כלפי רוסיה, ותמיכתן הגורפת באוקראינה במערכה שלה נגד רוסיה.

הפעם התכנסה הוועידה באווירה חמה ומלוכדת כפי שלא נראתה מזה שנים רבות. המלחמה האינטנסיבית בין ישראל ואיראן תרמה, להערכתנו, רבות, לשינוי בעמדתן של מדינות ברית נאט"ו. לפתע הסתבר כי האיום האיראני אינו "איום מופשט" אלא איום קונקרטי. שיגורם של מאות טילים באליסטיים לעבר מדינת ישראל, המחיש למדינות נאט"ו באורח קונקרטי, את הצורך להיערך לקראת מתקפה אפשרית גם בעליהן בעתיד הלא רחוק.

מראות ההרס בישראל המחישו להן, קרוב לוודאי, שגם מדינה כמו מדינת ישראל, בעלת יכולות הגנה אווירית מן המשוכללות בעולם, אינה מצליחה להדוף את המתקפה האינטנסיבית עליה מצד איראן. מערכות ההגנה האווירית של מדינות נאט"ו משוכללות הרבה פחות מאלה של מדינת ישראל. כיום, יותר מאי פעם בעבר, ברור למדינות נאט"ו שצדק הנשיא טראמפ בתביעתו להגדיל באורח משמעותי את תקציבי הביטחון של מדינות נאט"ו.

הנשיא טראמפ הגיע לוועידה עטור זרי ניצחון:

א. הוא מימש את התחייבותו למנוע את חימושה של איראן בנשק גרעיני. כל זאת, לאחר שלרבים נראה היה ^[1] בעיקר בעקבות התמשכות המשא ומתן עם איראן ^[2] כי טראמפ יבקש להימנע בכל מחיר מעימות איראן.

ב. הוא הצליח לרקום הסכם הפסקת אש בין איראן וישראל, הגם שבקרוב חוגים רבים בישראל שררה תחושה של צורך למצות את העליונות האווירית כדי להרחיב את מימדי הפגיעה באיראן.

ג. הוא הצליח למנוע מתקפת גמול איראנית משמעותית על ארצות הברית. לאחר שחשה על בשרה את נחת זרועה של העוצמה האמריקנית, הסתפקה איראן ב"תגובה סמלית" שהפגינה את רתיעתה מארצות הברית.

ד. הוא הצליח למנוע מתקפה ישראלית מאסיבית על איראן לאחר כניסת הסכם הפסקת האש לתוקף. כל זאת לאחר שטיל באליסטי של איראן ששוגר לעבר ישראל לאחר כניסת הפסקת האש לתוקף גרם לפגיעה קשה בעורף.

קיצורו של דבר, ערב כינוס ועידת הפסגה של מדינות נאט"ו הצליח טראמפ להפגין עוצמה צבאית מדהימה של ארצות הברית; יכולת מושכלת ומאוזנת לעשות שימוש בעוצמה זו; דימוי הרתעתי מרשים; כושר מנהיגותי רב-עוצמה הן מבית והן בזירה הבינלאומית.

אישים רבים, בעיקר חברי המפלגה הדמוקרטית, טענו שהנשיא פעל בחוסר סמכות חוקתית, אולם טענה זו לא צברה מומנטום נרחב. באורח רשמי הוא פעל מתוקף סמכותו המוגדרת בחוקה כמפקד העליון של הכוחות המזוינים של ארצות הברית. מעמד זה מאפשר לנשיא להפעיל כוחות צבא כדי להגן על אינטרסים לאומיים גם בלא הרשאה של הקונגרס. במקרה הנדון האינטרס האמריקני הוגדר כמניעת יכולת גרעינית מאיראן.

יכולת זו עלולה ליצור איום חמור על ביטחונה של ארצות הברית ובעלות בריתה. זוהי מטרה נקודתית מתחת לרף של מלחמה, ולפיכך אינה מצריכה אישור הקונגרס. עמדה דומה הציג מזכיר ההגנה פיט הגסט. לדעתו, הפעולה נועדה למנוע מאיראן השגת נשק גרעיני ונטרול איומים על אינטרסים אמריקנים וביטחונה של בעלת ברית ² ישראל.

טראמפ הדגיש כי ההתקפה האמריקנית על אתרי הגרעין באיראן הייתה "מוצלחת מאוד מאוד" (was very, very successful). היא הביאה ל"מחיקה" (obliteration) של היכולת הגרעינית של איראן. אף צבא אחר בעולם, כך טען, לא היה מסוגל להגיע לתוצאה כזו. המתקפה השיגה את יעדיה והיא החזירה את איראן שנים רבות לאחור. טראמפ דחה מכול וכול את הדיווחים שהופיעו בכמה כלי תקשורת בארצות הברית שלפיהם המתקפה האמריקנית השיגה הצלחה חלקית בלבד.

הנשיא ציטט את חוות הדעת של הוועדה לאנרגיה אטומית של מדינת ישראל שלפיה "המתקפה האמריקנית על מתקן פורדו הרסה את התשתית הקריטית של האתר, והפכה את האופציה של העשרת האורניום באתר לבלתי מעשית. האתר נהרס".

Destroyed the site's critical infrastructure and rendered the enrichment facility "totally inoperable. It was devastated

סגן הנשיא ג'יי. די. ואנס, בכמה מהתבטאויותיו סביב מדיניות החוץ והביטחון של ארצות הברית, הדגיש כי ארצות הברית מפעילה את כוחותיה על בסיס "דוקטרינת טראמפ": הפעלת הכוחות נועדה להשיג אינטרס לאומי מוגדר; תחילה היא מנסה להשיג את יעדיה בדרכים דיפלומטיות; אם זה אינו מצליח היא מפעילה כוח צבאי מאסיבי ונקודתי; לאחר מיצוי המשימה היא מוציאה את הכוח מן האזור במגמה למנוע התרחבות והתמשכות המעורבות.

ארצות הברית, כך הדגיש סגן הנשיא ואנס, אינה נלחמת נגד איראן אלא נגד תוכנית הגרעין שלה. המתקפה האמריקנית אינה מיועדת להצית עימות נרחב, וגם לא שינוי המשטר באיראן. ארצות הברית אינה מתכוונת להוביל לפעילות קרקעית ("boots on the ground").

סוגיית הגדלת תקציב הביטחון

בוועידת הפסגה של מדינות נאט"ו הודיע הנשיא טראמפ שחברות נאט"ו הסכימו להגדיל את אחוז ההוצאות לביטחון של מדינותיהן ל-5 אחוז עד לשנת 2035. עד כה היה היעד 2 אחוז. הנשיא הכריז שזהו "ניצחון גדול" (big win) לארצות הברית, לאירופה וגם לציוויליזציה המערבית.

הנשיא קבע שיש להשתמש בתוספת זו להצטיידות באמצעים צבאיים ולא להגדלת הבירוקרטיה ("serious military hardware, not bureaucracy"). יש לתת עדיפות לאמצעים המיוצרים בארצות הברית. טראמפ הדגיש שעד כה ארצות הברית היא זו שנשאה בעיקר הנטל של ברית נאט"ו, ורק בזכות מנהיגותו מתחולל עתה שינוי מבורך.

המזכיר הכללי של ברית נאט"ו, מארק רוט, הרעיף שבחים על הנשיא טראמפ ומנהיגותו: "אמריקה", הוא אמר, "מצפה שמדינות אירופה וקנדה יתרמו יותר כסף לביטחון, ואנחנו נדאג לכך שזה אכן יתממש".

"America expects European allies and Canada to contribute more. And that is" "exactly what we see them doing".

ראש ממשלת בריטניה, קייר סטארמר, הודיע מיידית על כך שבריטניה תרכוש מארצות הברית מטוסי קרב שיוכלו לשאת נשק גרעיני טקטי.

העימות בין רוסיה לאוקראינה

במקביל הצליח הנשיא טראמפ להנמיך באורח דראמטי את העיסוק בעימות שבין רוסיה ואוקראינה. הוא הבהיר לחברות נאט"ו כי הוא זקוק למרחב תמרון רחב שיאפשר לו להביא את רוסיה לשולחן המשא ומתן מתוך כוונה להגיע להסדר. מעבר לכך, שלא כמו בעבר, נוכחותו של נשיא אוקראינה זלנסקי לא זכתה לתהודה רבה כבעבר. בעקבות מפגש שלו עם הנשיא זלנסקי הביע הנשיא טראמפ זעזוע נוכח "המצב הנורא" (horrible situation) באוקראינה. הוא טען שרק בשבוע האחרון נהרגו 7,000 חיילים של אוקראינה. השינוי במאזן הכוחות בברית נאט"ו והתחזקות הדרמאטית במעמדו של הנשיא טראמפ הובילו, שלא כמו במפגש הקודם בבית הלבן, להתנהלות מרוסנת וסימפטית יותר של נשיא אוקראינה כלפי נשיא ארצות הברית.

סעיף הערבות ההדדית § סעיף 5 אמנת נאט"ו

בוועידת נאט"ו עלתה לדין שאלת תקפותו ומשמעותו של סעיף 5 באמנת ברית נאט"ו. סעיף זה

מבטא את הערבות ההדדית של מדינות נאט"ו. הוא קובע שהתקפה על אחת ממדינות נאט"ו תיחשב כהתקפה על כל מדינות הברית ותחייב אותן לסייע למדינה המותקפת, בדרך שתיראה להן, כולל באמצעות שימוש בכוח מזוין. בעבר קבע הנשיא טראמפ שתמיכתו בסעיף 5 תהיה תלויה בשאלה עד כמה תהיינה מדינות נאט"ו מוכנות להקצות כספים לצורכי הגנה. במרץ השנה הביע טראמפ ספקות אם מדינות נאט"ו תבואנה לסייע לארצות הברית בהגנה על ביטחונה אם היא תזדקק לעזרתן כפי שהן עשו לאחר אירועי ה-11 בספטמבר.

אבל השבוע בוועידת נאט"ו, לאחר שכל מדינות נאט"ו הביעו את "מחויבותן הנחושה" (ironclad commitment) לסייע זו לזו במקרה של התקפה על אחת מהן, טראמפ נשמע שונה מבעבר: "אני מחויב לסעיף 5 (I stand with it). בגלל זה אני כאן (That's why I'm here). אם לא הייתי מחויב לכך לא הייתי כאן (If I didn't stand with it, I wouldn't be here). האנשים האלה [מנהיגי מדינות נאט"ו] רוצים להגן על מדינותיהם, והם צריכים את ארצות הברית. זה לא יהיה אותו דבר בלעדי ארצות הברית. ואנחנו כאן כדי לסייע להם להגן על מדינתם".

סיכום ומסקנות

השבועיים האחרונים מציינים התחזקות דראמטית במעמדה הבינלאומי של ארצות הברית בכלל, ושל הנשיא טראמפ בפרט. הסתבר שבראש הממשל האמריקני עומד נשיא בעל רמת אמינות גבוהה. הוא התחייב למנוע השגת נשק גרעיני מאיראן, ומימש הבטחה זו.

הוא זכה ללגיטימציה בינלאומית רחבה במהלך זה לאחר שהעניק לאיראן טווח זמן ארוך למדי לחזור בה, ושכנע את המערכת הבינלאומית שאכן כוונותיו הן להשיג הסדר בדרכים מדיניות. איראן, כך נטען, פעלה בחוסר תום לב במטרה ליצור סחבת שתקעקע את נחישותה של ארצות הברית לפעולה צבאית.

המתקפה של ארצות הברית על מתקני הגרעין באיראן בוצעה במקצועיות, בהעזה ובתחכום רב. צבא ארצות הברית הצליח ליצור "מסך עשן" שהרדים לחלוטין את איראן. הביצוע היה מוצלח. גם אם מתקני הגרעין לא נטחנו "עד דק" ? הם נפגעו באורח אנוש והיכולת של איראן לשקם אותם בטווח הזמן המידי מוטלת בספק רב.

מערכות הנשק והחימוש של ארצות הברית זכו לשבחים רבים בעקבות התקיפה. אכן צדק הנשיא: אף צבא אחר בעולם לא היה מסוגל לבצע מתקפה דומה. ראוי לציין שעוד קודם לכן הביאה הפעילות האינטנסיבית של צה"ל באיראן, רובה ככולה באמצעות נשק אמריקני, להעצמה של ההערכה הבינלאומית ליכולות ולעוצמות של צבא ארצות הברית. קרוב לוודאי שמציאות זו תוביל להתעצמות חסרת תקדים של מכירות נשק של ארצות הברית וישראל למדינות שונות בעולם.

מעבר לכך, עוצמתה של ארצות הברית ויכולת ההרתעה שלה קיבלו ביטוי מוכח ומופגן ברתיעה

של איראן מלהגיב באורח משמעותי נגד ארצות הברית. איראן הסתפקה בשיגור טילים אחדים לעבר יעדים אמריקנים במפרץ, לאחר שדיווחה על כך מראש לארצות הברית. הסתבר אפוא שדברי הרהב והשחץ של מנהיגי איראן התנפצו אל מול האימה והפחד מפניה של העוצמה האמריקנית.

כפי שצוין, עוצמתה המדינית של ארצות הברית קיבלה ביטוי ביכולתה להביא את ישראל ואיראן לחתום על הסכם הפסקת אש. מעבר לכך, ארצות הברית הצליחה למנוע מתקפת תגמול עוצמתית של ישראל נגד איראן.

לאחר מאבק עיקש מול מדינות נאט"ו הצליח הנשיא טראמפ לקבל את הסכמתן להגדלה ניכרת של תקציבי הביטחון. הסרת מכשול זה, ונכונות מדינות נאט"ו לנקוט גישה מאוזנת יותר בעימות שבין רוסיה ואוקראינה, הובילו את הנשיא טראמפ להביע מחויבות להגנה על מדינות נאט"ו. אין ספק שברית נאט"ו מאוחדת כיום הרבה יותר.

סיכומו של דבר, ארצות הברית וישראל נמצאות עתה בנקודת זינוק טובה מאי-פעם לשנות מן היסוד את המציאות הגאו-אסטרטגית במזרח התיכון במגוון מישורים, ובין השאר:

א. הכנסת מדינות נוספות תחת המטרייה של הסכמי אברהם. בין השאר מוזכרות המדינות העיקריות הבאות: סעודיה; סוריה; ארמניה; אזרביג'אן; מאוריטניה; אינדונזיה; קטאר; כווית; עומאן.

ב. קיבוע מחויבותה של איראן להימנע מכל ניסיון לשקם את הפרויקט הגרעיני שלה תחת מטרייה בינלאומית רחבה ככל האפשר.

ג. גיבוש הסכמה ברורה בין ישראל וארצות הברית סביב דרכי התגובה במקרה שיתברר שאיראן מנסה לשקם את מעמדה הגרעיני והחימוש הבליסטי שלה.

ד. קיבוע מעמדה של ישראל בשטחי החיץ בסוריה, בלבנון וברצועת עזה.

ה. הכנסת רפורמה מקיפה במבנהו של האו"ם ומוסדותיו המגוונים, באופן שיעניק לו אופי מאוזן יותר ועצמאי יותר.

ו. ניהול מלחמת חורמה נגד מערכות החינוך במדינות ערב וברשות הפלסטינית והתייחסותן העוינת למדינת ישראל.

ז. הכרה בינלאומית רחבה בכך שהקמת מדינה פלסטינית מסכנת את קיומה של מדינת ישראל.